

Хранислав Ракић

Музејски и педагошки саветник
Лесковац

УДК 655.413:050

070 ЛЕСКОВАЧКИ ЗБОРНИК

ОСНИВАЊЕ ЛЕСКОВАЧКОГ ЗБОРНИКА

Апстракт: У уводном делу рада дат је језгровит приказ настајања првих периодичних публикација у Лесковцу између два светска рата. Побројани су сви часописи штампани у овом периоду у Лесковцу, а потом је, из једног личног угла, описан настанак Лесковачког зборника, научног часописа, годишњака, који Народни музеј у Лесковцу издаје у континуитету од 1961. године. Посебан осврт урађен је на проблеме са финансирањем, са којима се издавач суочавао у првим годинама излажења часописа, али и на препреке које су уредник и редакциони одбор часописа морали да савладавају у погледу односа политичких структура према ауторима и према одређеним текстовима објављеним у публикацији.

Кључне речи: Лесковац, Народни музеј, периодика, Лесковачки зборник

Лесковац, културно-просветни центар једног ширег подручја на југоистоку Србије, имао је између два светска рата неколико публикација периодике. Најинтересантнији је био „Лесковачки гласник“, који је као недељник излазио пуних двадесет година, од 1921. до 1941. То је био лист за трговину, занате, пољопривреду, просвету и друштвени живот. Сарадник од првог броја, а касније и дугогодишњи уредник, био је Сретен Динић. Од 1924. „Лесковачки гласник“ почиње да објављује поезију, и текстове са социјалном, комуналном и здравственом тематиком. Лесковац је један од ретких градова у Србији који је током целог међуратног периода имао свој лист.

Од 1928. у Лесковцу је излазио и „Лесковачки привредник“, али, нажалост, кратко време. Писао је о трговини, индустрији, занатству и уопште о привреди, а власник и уредник био је Драган Тодоровић. Често је објављивао и приповетке локалних аутора.

Исте године покренут је лист „Село“, за заштиту интереса села и сељака. У име Лесковачког земљорадничког градског већа, власник је био Љуба Митић, а уредник Богољуб Горуновић. Међутим, изашла су само четири броја.

У Лесковцу је излазио и лист „Лесковачки спортиста“, који је излазио два пута месечно. Власник је био Благоје Митић Жишка. Ишла су само четири броја, и то сваки у другој боји.

Новембра 1933. у Лесковцу је почео да излази лист „Недељне новине“ чији је уредник био Јован Јовановић. Лист је у почетку штампан у пет хиљада примерака, да би се касније тираж смањио на три хиљаде. Лист је био власништво Графичког завода „Соко“, а престао је да излази септембра 1935. године.

Ишла су и два броја листа „Новости“ 1933.

Између два светска рата у Лесковцу су покренута и три часописа. Интересантно је да је месечни педагошко-литерарни часопис „Нова школа“ излазио у селу Манојловцу од 1921. Власник и уредник био је учитељ Тодор Раденковић.

У Лесковцу је излазио месечно педагошки часопис „Школски покрет“. Мало дуже, од 1928. до 1933. излазио је часопис „Народни просветитељ“, лист за школски живот и народно просвећивање. Власник је било Учитељско друштво среза лесковачког, а одговорни уредник Сретен Динић. Излазио је два пута месечно, а изашло је 75 бројева. Штампан је у Лесковцу. У другој години излажења власник листа је обласни педагошки надзорник Сава Димитријевић из Ниша. Од 1930. овај часопис постаје орган Савеза народних просветитеља у Београду. У Лесковцу су 1939. изашла само два броја илустрованог месечника „Ревија“, а уредник и власник био је Адам Илић.

После Другог светског рата, од новембра 1944. године у Лесковцу је излазио лист „Наша реч“. Међутим, у њему су могли да сарађују само сарадници који су подржавали нов друштвени поредак, тако да један број аутора који су писаоли пре рата није могао да објављује прилоге из прошлости Лесковца. Народни музеј у Лесковцу, до мог доласка за управника, директора, објавио је дванаест брошура, али су аутори углавном били они који су стварали нов друштвени систем (Сергије Димитријевић, Миливоје Перовић, Драгољуб Трајковић и др.). Први управник објавио је књигу „Праисторија лесковачког краја“, са академиком Милутином Гарашанином, једна брошура је објављена о споменицима лесковачког краја, али су аутори били из Београда.

Значи, идеја о издавању зборника научних радова који би третирао проблематику историјске прошлости Лесковца и околине живела је и пре управника Хранислава Ракића, истиче Драгутин Ђорђевић, свештеник који се бавио историјском прошлошћу Лесковца и пре Другог светског рата. Он даље каже: „То је уосталом била и жеља оних који су се бавили историјом и другим сродним наукама. Покушавало се са реализацијом за време управника Веље Ивановића, па Љубомира Балића, али је она

остварена тек доласком директора Хранислава Ракића. Међутим, то није ишло тако глатко ни лако. Требало је да се преброде велике тешкоће и искушења. Најглавнија препрека су били неки људи из Општинског комитета СКС Лесковац. Људи из ове политичке организације сматрали су да не постоје сарадници који би могли да пишу чланке и расправе, а они који би то могли политички су неподобни. Комитет је био мишљења да су сарадници махом били реакционари, па је излазак овог гласила био оспораван. Директор, као уредник основаног Зборника, доказивао је да се идеологија изузима кад је у питању научни рад, да се не гледа личност него оно што је написано. Енергична интервенција и одбрана директора Ракића граничила се са отвореним сукобом између Музеја и тих чланова Комитета, али је све то превазиђено недвосмисленим ставом да Зборник мора да се издаје. И поред свих тешкоћа, први број *Лесковачког зборника* појавио се 1961. год., а за његов излазак има заслугу и Стојан Николић, који је посредовао између ЦК СКС и редакције. Тако је Ракић успео да обједини све снаге и да стрпљивим налажењем нових сарадника обезбеди *Лесковачком зборнику* континуирано излагање већ 33 године.

Изабрана је редакција, а њу су чинили: Хранислав Ракић, уредник, и чланови: Драгутин М. Ђорђевић, Стојан Николић, Драгић Станковић, Миодраг Стефановић и Радмила Стојановић, сви из Лесковца, чиме је показано да је *Зборник* производ лесковачке интелектуалне средине.

На првој седници Редакционог одбора прихваћен је текст увода који је предложио Драгутин М. Ђорђевић. Текст је прихваћен са малом допуном. Уводник је указао којим проблемима ће се бавити *Лесковачки зборник*. Један део гласи: „Бурна историја овог краја, духовна и материјална култура његова, веровања, предања, народни живот, обичаји, народно стваралаштво и све што је везано за ово подручје, наћи ће места у *Лесковачком зборнику*.”

„Та оријентација“, како истиче Драгутин Ђорђевић, „и данас је актуелна и она се и данас поштује, после 33. свеске музејског зборника. На основу материјала који је прикупљен, сагледани су многи проблеми, разјашњена многа историјска питања везаних за наше подручје“. Даље истиче: „благодарећи личности уредника, једне посебне личности живе комуникације, за овај годишњак је везано око 200 аутора, махом људи од науке и стваралаштва, па је тако продужено овој српској публикацији трајање које ће досезати у XXI век. И на крају, Драгутин М. Ђорђевић закључује да је Хранислав Ракић, научни радник, запажена аутентична личност историје XX века југа Србије, велики човек нашег града, културни, просветни, политички радник, иницијатор многих научних скупова, културних и просветних манифестација, исправан и честит човек, скроман у личним захтевима, поштен и добронамеран, незлобив али мудар, увек насмејан, чији се ехо орио тамо где је боравио, стварао атмосферу добре воље, по политичком

уверењу је левичар и објективан према свима који су доприносили бољем познавању српског народа.

И у наредном периоду није ишло глатко. Прво незадовољство које се је испречило десило се око излажење трећег *Зборника*. Десило се да средства за његово излажење нису обезбеђена. Када сам то сазнао, одмах сам отишао код потпредседника среског одбора Драгослава Танића. Дискусија је била неуобичајена. Ја сам га нападао и питао га: ко су они да не дозволе да даље излази *Лесковачки зборник*? Он ме убеђивао да је у току нека привредна реформа и да мора да се штеди. Ја нисам хтео да напуштам његову канцеларију све док се нисмо споразумели. Као аргументе сам износио све оно због чега *Зборник* мора да и даље излази, јер би његово неизлажење у једној години прекинуло континуитет који је веома важан у животу једне периодичне публикације. На крају сам саопштио да сам спреман, уколико не обезбеде средства за излажење *Зборника*, да о свом трошку напишем зашто *Зборник* не излази и да ћу споменути све политичаре на власти, секретаре Среског и Градског комитета и све руководиоце и објаснити зашто *Зборник* не излази. То ћу послати свима са којима имамо сарадњу, да и они буду информисани о томе да је до прекида излажења дошло не због срадника *Лесковачког зборника* већ због друштвене и политичке управе. Танић се после тргао и питао ме да ли бих ја то стварно урадио, а ја сам на то био спреман па ма шта ми се десило. После тога је почео конструктиван разговор и он се заложио да средства буду обезбеђена. Трећи број *Лесковачког зборника* штампан је на већем броју страница и надаље увек када сам имао проблема са обезбеђивањем средстава, наредни *Зборник* је штампан на већем броју табака.

У тринаестом броју *Лесковачког зборника* објавио сам чланак Драгољуба Мирчетића: „Бучуметска партизанска чета у 1941. и 1942. години“. Са садржином чланка није се сложио Драгољуб Петровић Раде, јер је он био један од актера догађаја и сматрао је да Мирчетић то није добро презентирао. После његових примедби, убедио сам га да напише одговор и његов одговор сам објавио у XIV *Зборнику*. Међутим, када се прочита његов одговор види се да он потврђује управо оно што је и Мирчетић написао у свом чланку. Међутим, лектор му је избацио једну реч што је променило смисао, а он је сматрао да сам то ја учинио и то ми није заборавио.

У XV *Зборнику* објави сам критички приказ хронике Гајтана: „Фалсификати и нетачности у хроници Гајтана“. Хронику је издао Републички одбор СУБНОР-а, а председник је у то време био Милија Радовановић, који се у публикацији јавља и као аутор предговора. Радовановић је реаговао одмах по излажењу *Зборника* и ангажовао је Јавног тужиоца Србије, тражећи да предузме хитне мере како би се објављени чланак избацио из часописа. Јавни тужилац Лесковца говорио да је у деловодном протоколу, јер је мислио да ће доћи до хапшења.

У времену до сазивање састанка Редакционог одбора при Среском одбору СУБ НОР-а, звао ме је заменик Правобраниоца Гугл који је од мене тражио да не дистрибуирам Зборник сарадницима и онима из целе земље да не шаљем Зборник, али ја сам у међувремену узео Зборник из штампарије, иако је и њима речено да ми то не допусте. Будући да сам платио штампу, успео сам да га узмем и да га дистрибуирам сарадницима и свима онима са којима смо имали размену публикација. На састанак заказан за 6. март 1967. године дошли су скоро сви чланови Редакционог одбора. Чинили су га најистакнутији борци НОР-а лесковачког краја, а састанку су присуствовали и сви руководиоци друштвених организација из Лесковца, иако нису били сви чланови Редакционог одбора. Заменик јавног правобраниоца је питао зашто сам објавио критички чланак, а ја сам му мало оштрије одговорио да је то моја дужност као уредника и да ми је задатак да се борим за историјску истину. У том разговору био сам веома дрзак, а јавни правобранилац ме није прекидао, него ми је на крају рекао да за све што сам рекао може мирне душе да ме ухапси. И поред свих супротстављања, заменик јавног правобраниоца ме је саветовао. Рекао је да ћу, ако то што сам урадио (побунио борце НОР-а) не оде као проблем за разматрање на састанцима друштвено-политичких организација (ОК СКС, Општинска конференција ССРН, Општински одбор СУБ НОР-а), вероватно успети да се извучем без последица. Састанак је заказан наводно да би се дале оцене одржаног Научног скупа „Рад КПЈ и СКОЈ-а на територији ОК Лесковац 1941-1945.“ Међутим, главна тачка је била објављивање чланка. И поводом те тачке су ме критиковали: зашто сам дао слободу учесницима да говоре слободно и износе своја мишљења са којима су неки учесници незадовољни. То је био почетак. После се дискутовало о реаговањима општинских одбора СУБНОР-а Медвеђе и Лебана на објављени чланак. На састанку су били организовани напади на објављивање таквог чланка. Окаректарисан сам као човек који не слуша никога, о томе су писали др Милан Миладиновић и др Живан Стојковић на скупу поводом мог пензионисања. Поред ових оштрих напада, ја сам се супротстављао тиме да би били добро да одговоре и на чланак, али се нико од њих није прихватио, па ни аутор књиге.

На крају је донет закључак да се одржи састанак Редакционог одбора *Зборника* и спроведе одлука да се чланак избаци, а да се од свих којима је публикација послата тражи да је врате. Одржали смо састанак Редакционог одбора, коме су присуствовали и председници друштвено-политичких организација, и прихватили предлог да се тражи од свих којима је *Зборник* послат да га врате. Нисмо то тажили од оних са којима имамо сарадњу, већ само од чланова Редакционог одбора за питања хроника из НОР-а. Они су педантно вратили, а то је било око двадесетак примерака, и ми смо их дали сарадницима из Лесковца. Тако смо се смејали да имамо пуне и

празне Зборнике. Захваљујући председнику Редакционог одбора за писање хроника Милораду Вељковићу, који ме је поштовао и добро смо сарађивали, јер сам био секретар тог одбора, једино што су ми урадили сменили су ме са те дужности. Редакциони одбор за писање хронике је замро и после кратког времена дошао је генерал Јован Манасијевић за председника Регионалног СУБНОР-а, обновио је одбор и ја сам поново био секретар. Једини на том састанку који није хтео да дискутује био је Светозар Крстић, носилац Партизанске споменице 1941, предратни интелектуалац, и када смо излазили са састанка питао сам га зашто није хтео да дискутује, јер је он био познат по томе што на сваком састанку дискутује, али ми је одговорио: да те нападам нисам хтео јер си у праву, а моји другови ратни сигурно би очекивали да те нападнем, па због тога нисам дискутовао.

Но, у раду је било и шаљивих момената. Тако је било када сам, рекао бих за седамнаести *Зборник*, са штампаријом „Напредак“ у Лесковцу склопио уговор о штампању којим су били предвиђени пенали за неблаговремено извршење предвиђеног посла. За *Зборник* је веома важно да изађе на време, а штампари су баш тада имали велике наруџбине за штампање књига. Време предвиђено нашим уговором је полако истицало, а они нису наговештавали да ће на време завршити штампање *Зборник*. Када су се напослетку јавили, пенали су били толики да је требало да они доплате музеју. Дошао је директор Штампарије са финансијским директором да о томе разговарамо, а ја сам од секретара музеја тражио да донесе уговор. Када смо све прерачунали, испало је да штампарија, због пенала, треба да изврши повраћај већ уплаћених средстава (значи да *Зборник* штампа бесплатно) и још да плати музеју десетак хиљада преко тога. Молили су да им се то опрости, жалили се да немају средства ни за плате раднике, а ми смо затезали. Ипак, на крају, пристали смо да само *Зборник* одштампају на време. Било је смеха и шале, али је то допринело да наредне свеске *Зборника* строго на време испоручују.

Неколико речи на крају о формату. Тридесет бројева *Лесковачког зборника* је излазио на формату А4. Међутим, са мојим пензионисањем формат је промењен на Б5, али се ни тог формата последњих година не држе. И само да напоменем, за моје време састав Редакционог одбора је био са члановима из Лесковца, и то је био продукт лесковачких интелектуалаца. Међутим, касније су узимани чланови из Београда и других средина, па је због тога *Лесковачки зборник* био скупљи у опремању и издавању. Једно гласило има већу вредност када се континуирано штампа у истом формату, јер је са тим форматом познато у свету. Не мења се формат ако проблематика остаје иста.

Лесковачки зборник, као годишњак, дао је могућност свима који се баве проучавањем лесковачког краја да у њему штампају своје радове

и допринесу разјашњавању многих непознатих догађаја из политичке и културне историје, етнографије, антропогеографије итд.

У научном свету је наишао на леп пријем и о њему има позитивних приказа у стручној литератури и штампи. На пример у часопису „Народно стваралаштво, фоклор“, свеска 11 из 1964. године се каже: „Лесковачки културни радници улажу изванредне напоре да свој крај проуче, да о томе обавесте оне који се занимају различитим питањима материјалне и духовне културе овог краја (...) Лесковац са својом околином не само да има занимљивих елемената за проучавање него – што је особито од значаја – има раднике, који не само да могу радити него и који умеју да заинтересују и да окупе сараднике различитих дисциплина и научних области, који се баве питањима у којима им ова област пружа толико могућности. Јер, треба знати, не вреде ни много услови што има питања и материјала за проучавање, не вреде много ни материјална средства, ако се не уме њима управљати, ако их не умеју искоришћавати како је најбоље, најправилније, најуспешније, а самом послу најкорисније. Лесковчани лепо показују овим књигама да они имају све услове и околности. То јасно показује, вредност и марљивост сарадника и сама разноврсност материјала“. Даље каже: „Како се види из овог садржаја, лако је запазити и разноврсност проблема и занимљивости. Кад-тад са сасвим новим материјалом, најчешће потпуно новим гледањем на ствари, ови прилози ће бити од значаја за различите гране науке и без њега се неће моћи давати потпун и пуздан преглед или анализа и оцена материјалне и духовне делатности овог занимљивог краја“.

Лесковачки зборник су приказивали и „Наша реч“, „Часопис за књижевност, уметност и историју језика САНУ“, „Борба“, „Наше стварање“ и други. Надам се да ће данашњи уредник *Лесковачког зборника* говорити и о многим другим изреченим похвалама *Лесковачком зборнику*.

На крају, желим да се захвалим одговорним уредницима који су после 35. броја наставили са издавањем, и то на време, како и доликује. *Лесковачки зборник* већ шездесет година излази континуирано, за разлику од многих зборника који су покушавали да нас прате, али се већина од њих угасила. Надамо се да све док постоји Народни музеј као установа издаваће на време и *Лесковачки зборник*, јер то заслужују сви уредници и чланови редакције, а то је велики дар ДАНУ МУЗЕЈА.

ЛИТЕРАТУРА

Хранислав Ракић, *Историчар*, Лесковац 1994.

Лесковачки зборник, VIII, Лесковац, 1968.

Стваралаштво „Фолклор“ свеска 11 из 1964. године.

Др Живан Стојковић, др Слободанка Стоичић, Хранислав Ракић,
Историја Лесковца, Београд, 1999.

Summary

Hranislav Rakić
ESTABLISHING OF “LESKOVACKI ZBORNIK”

Initially, I overview a few Interwar period yearbooks published in Leskovac. Highlighting the fact/Focusing on the Leskovac traditional heritage it was indispensable to publish/put up in print a periodical after the Second World War facilitating Leskovac intellectuals to continue scientific researches and exploring the history of Leskovac; hence, The Leskovački Zbornik was launched to promote Leskovac intellectuals' eagerness for explore historic themes from the past, considering the fact the past determines the future.”

This article focus on several opinions of our associates and one review published outside Leskovac as well as international experts opinion about the Zbornik.. I have made a few observations about the endeavour for legitimate/statutory/bona fide publication of the Leskovački zbornik.